EUGEN BARBU

„O istorie polemică şi antologică a literaturii române de la origini pînă în prezent"

O carte cum este *Istoria polemică şi antologică* a lui Eugen Barbu, din care a apărut deocamdată volumul despre *Poezia română contemporană,* se loveşte în chip inevitabil şi de rezistenţa criticilor, care acceptă cu greutate în astfel de întreprinderi amestecul scriitorilor, consideraţi principial prea subiectivi, şi de aceea a multor scriitori, iritaţi la rîndul lor de posibila schimbare a ierarhiilor stabilite, în general, soarta sintezelor ce şi-au ales ca obiect actualitatea imediată, aceasta a fost mereu, pînă la calmarea pasiunilor. Nimic surprinzător, deci, în primirea oarecum tulbure ce s-a făcut cărţii lui Eugen Barbu (şi sîntem abia la început), fiind la mijloc şi spiritul foarte neconformist şi iubitor de teribilisme al autorului, care scandalizează, cu program aş zice, declarîndu-şi intenţiile de la început (Avertisment): *„ Cititorul acestui volum va f! surprins negăsind în sumarul final nume cunoscute de poeţi pe care, trebuie precizat de pe acum, autorul acestei antologii nu i-a ocolit. De altfel, din bibliografia anexă va reieşi limpede că numeroşi autori au fost consultaţi, dar nu au reuşit să treacă pragul exigenţelor celui ce semn6a~ă această Istorie...".*

Sublinierile îmi aparţin şi e interesant să vedem printr-un sondaj care sînt aceste nume cunoscute care n-au reuşit să treacă pragul exigenţelor lui Eugen Barbu (dar şi pe acelea care au reuşit), nu atît din dorinţa de a impune autorului gusturile noastre, căci dreptul lui de a alege este suveran, cît -din aceea de a-i descoperi criteriile. Pentru că gust literar - nu e aşa[9] - avem cu toţii, mai greu fiind să-l motivăm critic. Iată de exemplu două absenţe majore, care însă la rigoare se pot justifica: G. Călinescu (i se rezervă un volum special) şi Zaharia Stancu (preferat probabil ca prozator şi amînat pînă la volumul respectiv) Despre Al. Philippide, Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Radu Boureanu şi alţii, amintiţi în introducerea generală, ni se spune că vor fi trataţi „într-unul din volumele viitoare" (p. 17): promisiune cam evazivă, fiindcă locul lor era cu siguranţă în aceasta, unde găsim pe Măria Banuş, Emil Botta, D Stelaru şi chiar pe criticul Vladimir Streinu. în sfîrşit, „lacom de poeme frumoase" (p. 147), se pare că Eugen Barbu nu a descoperit nici unul la A.E. Baconsky, Ion Caraion, Radu Stanca, Tudor George, Florin Mugur, Victor Felea, Cezar Ivănescu, Mihai Ursachi, sau la foarte tinerii ion Mircea,

Adrian Popescu, Horia Bădescu, Miron Cordun etc., etc. Să fie oare o mare severitate a gustului sau o pură întîmplare? înclin către a doua posibilitate, pentru că, în alte împrejurări, cînd un poet i s-a părut mediocru, Eugen Barbu a afirmat-o cu vehemenţă, nesfiindu-se să consacre pagini copioase unor obscuri precum Teodor Crişan, Mihai Teclu, Cristian Simionescu şi altora, sau să încerce a mai reteza din entuziasmul criticilor care au elogiat pe Ana Blandiana, Marin Sorescu şi Nichita Stănescu, „reabilitînd" în schimb pe Corneliu Sturzu, Petre Jaleş, Victoria Ana Tăuşan, într-o cuminte compunere lirică al cărei univers ar fi fiind „homeric, metafora heliadescă, aluzia valeryană" (p. 135) sau pe Violeta Zamfirescu, poetă „plină de talent'' (p. 116), din care cutare catren *(„ Uite, pădurile parcă dorm / aiurind printre frunze de somn. l Rodul lor îngropat printre stînci / Scoate puieţii-n lumină pe brînci") ,, l-ar fi semnat fără ezitare şi autorul Poemelor luminii"* (p. 114) şi în poezia căreia coaliţia criticilor profesionişti a trecut pe lîngă un „vers mare", precum „copacii şoptesc întorşi din vînturi". Sînt obligat să constat în aceste condiţii că un oarecare arbitrar al alegerii nu e exclus din *Istorie* şi că nu totdeauna preferinţele autorului sînt şi justificabile.

Explicaţia nu trebuie căutată prea departe. *Istoria* conţine în fond -şi lucrul n-a scăpat nimănui - cîteva zeci de recenzii şi de articole ocazionale (chiar şi un necrolog!) nerescrise, Eugen Barbu nerecitind pe poeţi de vreme ce nu le discută opera integral, ci doar pe sărite, oprindu-se în cazul cel mai fericit la volume antologice sau, mai des, la simple culegeri în ordinea în care i-au căzut în mînă. Multe formulări de moment au rămas în pagină, altele sînt contradictorii, nimic nefiind reluat în vederea sintezei. *„ Văd în loan Alexandru pe cel mai puternic liric al epocii noastre",* afirmă el în pagina 294, furat de un firesc entuziasm, pentru ca cinci pagini mai încolo să vadă ,, *in Ion Gheorghe pe cel mai mare poet contemporan",* furat de acelaşi entuziasm săptămînal, care însă, într-o carte, se cădea lămurit în termeni mai nuanţaţi, căci una sînt impresiile noastre de-o clipă, în conjunctura în care scriem recenziile, şi alta criteriile de valoare într-o *Istorie.* Erori evidente de informaţie (care, şi ele, ne scapă adesea în publicistică) au trecut şi în carte. Sînt prea multe ca să le enumăr. Iată cîteva: B. Fundoianu n-a „debutat editorial" în 1925 (p. 30), ci în 1930, nici Ion Vinea în 1925 (p. 32), ci, cum ştie o lume, postum, nici N. Labiş în 1958 (p. 73), ci în 1956, nici Şt. Aug. Doinaş în 1947 (p. 168), volumul *Alfabet poetic* rămînînd în manuscris, ci în 1964 etc. Versul *„La fille de Minos et de Pasiphae"* nu e al lui V. Hugo (p. 74), ci al lui Racine, iar un vers din Gottfried Benn e citat în două versiuni

diferite (p. 41 şi 57), ambele destul de aproximative. Citatele după ureche sînt mult mai multe decît îmi îngăduie spaţiul să reproduc şi nu din paradă de erudiţie atrag atenţia autorului asupra acestor inexactităţi, dar pentru că îi împărtăşesc dispreţul faţă de *„acea detestabilă categorie a **răsfoitorilor** de volume, gata să citească biblioteci întregi într-o săptămînă, doldora de ideile altora",* cum spune aşa de frumos (p. 223), şi convins mai ales fiind că nu-mi va lua în nume de rău observaţii ce i-ar putea fi utile la o a doua ediţie, asigurîndu-l că nici pentru mine *„o părere contrară nu înseamnă un act de inimiciţie"* (p. 95).

Dacă nu continui lista nedumeririlor mele personale de ordin critic (privind gruparea poeţilor, indicarea precursorilor, judecăţile în unele cazuri) este şi pentru că am citit ***Istoria*** lui Eugen Barbu mai puţin ca pe o carte de critică şi mai mult ca pe una de proză. Nici n-aş recomanda-o profesorilor de literatură ori editorilor ca pe un ghid utilizabil în latura aprecierilor şi clasificărilor, ci pentru farmecul evocării şi portretului, mai pe scurt, al expresivităţii artistice. Mîna criticului Eugen Barbu şovăie adesea; a prozatorului intervine uneori la timp pentru a îndrepta trăsătura de condei. Caracterizările propriu-zis critice sînt călinesciene (G. Călinescu fiind recunoscut mereu drept *„ marele nostru părinte literar "),* uşor şarjate, fantaste, nu scutite de efecte caricaturale. Iată una frumoasă despre Constanţa Buzea: *„Constanţa Buzea debutează lilial întristată şi termină prin a fi o Gorgonă disperată la modul statuar, fără lacrimă excesivă, plîngîndu-şi inima la modul grecesc — nu logoreic, cit demn, fără despletituri şi hohotituri".* Sau una despre I. Vinea: *„Un parnasian modern, un contemplator dedulcit la visul singurătăţii.. Versul său pare lipsit de clorofilă, peniţa cu care scrie e de argint şi cerneala are sîngele alb al bolii prinţilor: melancolia. Ceva rece, depărtat, străbate această poezie aproape atemporală. Vinea este un eleat dominat de cerul neutru al miturilor în care senzor iile vîntulm sînt evitate, furtunile abolite, totul se desfăşoară într-o taină grozavă, cum spune cineva, într-o lume fictivă, posibilă, fără pereche".* Stilul „divinului critic" se poate lesne recunoaşte. Remarcabile sînt de obicei portretele, hiperbolice, funambuleşti, groteşti, ironice, maliţioase sau indulgente, pline de umorul tuturor analogiilor: *„Nichita Stănescu rămîne în continuare un poet plin de surprize, încărcat de meşteşuguri stranii, un Cagliostro al nostru, împodobit cu brelocuri şi amulete lirice, un şaman trăind în corturi roz-prăzulii, păzit de pisici mistice care devin hiene cînd te apropii de reşedinţa magului, sub oriflama căruia se adună de obicei ereţi şi cucuvele, prigorii şi acvile imperiale.*

condori cu aripile arse, într-un cuvînt Nichita Stănescu e un Diavol!" (p. 87). Sau loan Alexandru: *„La cenaclul* ***Labiş*** *îşi făcu într-o seară ploioasă de toamnă apariţia un poet blond şi sfios, frumos ca un arhanghel, cu o figură marcată de o suferinţă netrădată Era poate o mască de apărare, poate una din acele ipostaze funambuleşti care plac atît de mult tinerilor. U citisem prin revistele din provincie şi nu-mi scăpase ucigaşa lui tristeţe, o trăire neobişnuită. Ţinea în spate parcă toată Transilvania, plină de păduri, martiri şi cimitire In versul lui pîlpiiau lumini şovăitoare, aprinse pe cîmpii, cu palida lor aură jucînd pe cranii. O durere atroce şi înspăimîntătoare răzbătea din cadenţele grave ale versului său. Ne-a citit o suită de poeme care ne-au zguduit şi a luat aplauze ca un mare actor" (p. 276-77).* Sau, în sfîrşit. Adrian Păunescu: *„Poet de mari gesticulaţii, agitator* de vers şi actor blamabil, inspirînd neîncredre în arta lui tocmai prin teroarea pe care voia s-o impună, lipsit de dramă, să nu zic tragedie, facil fără să ştie, suferind însă de o uşurinţă talentată, trece în acest moment de răscruce al existenţei lui printr-o schimbare fundamentală la faţă'"* (p. 123). Indiferent de exactitate, aceste portrete sînt scrise cu artă: aceea din ***Princepele,*** cu bogăţie şi plinătate a vorbei şi cu un elan interior pe care criticul de meserie îl pierde de obicei. Meritul unor astfel de pagini stă tocmai în pasta groasă a limbii, în lipsa uscăciunii cuvintelor, în violenţa tonurilor şi a culorilor care exclud nuanţele, în senzaţia de viaţă pe care prozatorul ştie s-o creeze aproape pretutindeni. Turnura frazei e polemică, vizînd nu doar opera, ci şi oamenii, ceea ce nu se poate reproşa unui prozator, care-şi alege eroii de unde vrea, dar se poate reproşa unui critic dacă amestecă planurile şi face din ranchiună un instrument de persecuţie.

Această confuzie între literatura autorilor şi persoana lor particulară ţine de spiritul prozei critice a lui Eugen Barbu, care e neîndoielnic un amator al poeziei (mutte versuri foarte frumoase sînt semnalate în cartea lui), dar ros de morbul criticii şi istoriei literare. *„Cel ce scrie rîndurile acestea nu este un critic, el a rămas numai un observator atent al vieţii literare"* - declară Eugen Barbu însuşi (p. 9), spre a adăuga însă numaidecît: *„ căutîndsă păstreze ţinuta unui arbitru într-un foişor singular, în care favorizările erau excluse şi cu atît mai mult subiectivismele ".* Aici Eugen Barbu nu se cunoaşte pe sine însuşi, fiindcă farmecul ***Istoriei*** sale vine din subiectivismul ei funciar, nicidecum din echilibru. Totul în carte se află într-un regim al excesivului. Liniile sînt îngroşate, umoarea, schimbătoare, lipsa de măsură critică, evidentă. Scriitorii şi criticii se tem de Eugen Barbu, care trece drept un redutabil polemist. El este chiar unul „periculos"

într-o parte a publicisticii în care-şi varsă supărările personale. Dar în ***Istorie*** se vede bine că polemica lui, cînd rămîne în marginile criticii, nu e deloc ameninţătoare. Chiar avînd aerul unui demolator de prestigii, Eugen Barbu îşi ascunde cu greu natura jovială. El e vital, nu sceptic, un senzorial pentru care cărţile constituie prezenţe fizice, de unde acest stil direct al caracterizării, exploziile, exagerările. Cititor „hulpav" şi cam haotic, dotat cu memorie afectivă, critica lui Eugen Barbu seamănă cu un ospăţ pantagruelic. Gura de Cronos (aşa cum l-a imaginat Goya) e plină de oasele troznitoare ale poeţilor, care totuşi rămîn intacţi după ce au fost consumaţi. Versurile sînt mirosite, pipăite şi mai ales puse pe limbă de acest gurmand ale cărui papile gustative formează un adevărat organ de percepţie critică. Vocabularul însuşi al criticii de senzaţie pe care o practică Eugen Barbu dă de gol apetitul lui rabelaisian: criticul „îngurgitează" opera, o „înghite", căci el e „lacom" de literatură, o „soarbe pe nerăsuflate" şi se mai miră că n-o poate „digera", văitîndu-se de „crampe".

N-am inventat nici un cuvînt, totul e în copioasa masă flamandă din ***Istorie.*** E vorba de o critică de hazard şi de detaliu, în contrast cu ochiul ciclopic şi cu lăcomia care măresc totul. Poezia e degustată ca vinul. Autorul vînînd poemul ori versul rar, sinteza se coagulează greu, căci impresiile sînt fulgerătoare şi instabile. Ele se traduc adesea într-un limbaj abundent oral, frizînd pe alocuri trivialitatea. Marin Sorescu scrie *„bancuri lirice",* alt poet e *„un oligofren îndrăzneţ",* altul e ameninţat că „se curăţă" dacă alege calea de mijloc. Din aceste excese ale momentului provin desele contraziceri, căci Eugen Barbu se entuziasmează sau se orifiază brusc de subiectul său. Scriind despre suprarealişti le laudă curajul, riscul, şi ia peste picior spaima *„tradiţionaliştilor noştri mioritici"* (p. 28) îrt faţa unei astfel de poezii. Scriind apoi despre un tradiţionalist, el tună şi fulgeră contra *„marasmului modernist", „plin de bigudiuri lirice"* şi găseşte *„reconfortantă apariţia unui poet de structură clasică, sobru, versificînd onest pe teme tradiţionale"* (p. 150, pentru ca, la prima ocazie, să ceară din nou poeziei aventură, *„maipe şleau, obrăznicie",* şi să laude *„desfinarea cuvîntului"* (p. 346).

Se înţelege că nu putem stabili în această critică de temperament şi de senzaţie indicii valabile pentru o concepţie despre poezie. *„ Subiectul propus nu se pretează la teoretizare ",* declară Eugen Barbu însuşi despre poezie, şi se ţine de declaraţia lui, exceptînd lunga incursiune despre bizantinism pe care i-o prilejuieşte Dan Mutaşcu unde, însă, pe urmele lui Nicolae lorga şi Dan Zamfirescu, definiţia noţiunii e atît de laxă încît ***Oda în metru antic*** şi proza lui Creangă

devin subit bizantine. Nu idei generale trebuie să căutăm în *Istorie,* ci acest bric-â-brac adesea savuros de citate, parafraze, portrete, evocări, referinţe erudite (din nou ale excesive cînd *Scrisorile bizantine* lui Dan Mutaşcu sînt încărcate de presupusa lectură a vreo treizeci de titluri de „specialitate", de la Sfîntul loan Damaschinul la Herbert Read). E pretutindeni un gust către enorm şi către enormitate, care deconcertează spiritul critic, chiar dacă-l putem înţelege la un prozator de acest tip, o preferinţă pentru expresia brutal şocantă sau împodobită cu fundiţe colorate ţipător (o poetă e *„hoţoaica asta neagră şi ştrengară",* criticii sînt *„aceşti oameni neobişnuiţi să, fie tîrnosiţi între Hindemith şi Hegel",* altă poetă a fost „jughinită" de către critică, vinovată mereu, critica, de a fi sensibilă la poeţi *„ care fac cu ochiul la şmecherii de pe margini, decretaţi critici peste noapte de confraţi la fel de săraci cu duhul"* etc.).

Scrisă cu incontestabil talent, numărînd bune pagini de proză, *Istoria* lui Eugen Barbu rămîne sub raport critic foarte discutabilă, prin lipsa de criterii şi prin hazardul judecăţilor.

{România literară, nr. 21, 1976)